

DANAŠNJI MLADI I RASPOLOŽIVOST ZA EVANĐELJE. PARADOKSI ZA NOVU MOGUĆNOST ODGOJA*

SEVERINO PAGANI

Via Sant'Antonio, 5, 20122 Milano
Italija

Primljeno:
6. 5. 2005.

Stručni rad

UDK 253-052-
-053.6

Sažetak

Adolescencija je po mnogo čemu »tajno doba«. Onaj tko je živi na nedokučiv način čuva vlastite prostore, misli, poseban način postojanja u svijetu i tumačenja života koji odraslima ne nudi ključeve dekodifikacije, posebice ako je emotivno odijeljen. Zbog tih razloga mladenačka dob predstavlja, danas više nego jučer, niz problema onomu komu je stalo do susreta mladih s evanđeljem. Autor, koji je odgovoran za pastoral mladih u milanskoj nadbiskupiji, nudi sažet prikaz egzistencijalnog svijeta mladih. Nakana autora je prije svega da pripovijeda, gotovo rabeći jezik izravne kronike, a ne da ponudi konačnu teoretsku mapu koja omogućuje sigurno snalaženje. Pa ipak, autor nudi nekoliko važnih oslonaca: prije svega komuniciranje evanđelja mora svratiti pozornost na odnos između društvene konfiguracije mladog čovjeka i njegovih procesa identifikacije, a na drugome mjestu valja zadržati čvrstim uvjerenje da su novi naraštaji najvećim dijelom uistinu naklonjeni evanđelju. Riječ je o obnavljanju načina komuniciranja: »Nužno je ponovno pripovijedati i zajedno živjeti evanđelje pomoću odgojnih odnosa stvarnog praćenja i života koji se konkretno i trijezno dijeli u radu i molitvi.«

Ključne riječi: *pastoral mladih, praćenje mladih, adolescencija, pripovijedanje, pitanje smisla*

POTICAJ ZA RAZMIŠLJANJE

Ovaj tekst nije članak, nego običan *materijal* koji se želi staviti na raspolaganje publici odrasloj u vjeri kako bi se približila onoj mladenačkoj *svijesti* s kojom je pripremljen. To je razmišljanje kojemu je u pozadini želja za vjernim i nužnim, ali još uvijek nepripremljenim projektom. Riječ je o empiričkom istraživanju koje je usmjereno prema projektu koji se sastoji barem od *slušanja* i *blizine* kako bi se moglo razumjeti, i eventualno priopćiti, vjeru. Vjeru i poslanje.

Pritom postoji uvjerenje da su mladi, barem određeni dio mladih, uistinu *naklo-*

njeni evanđelju, ali evanđelje mora uspjeti prosvjetliti onu nezaobilaznu osovinu koja prolazi kroz *stvarni identitet* mladih i kroz njihovu *budućnost*. Riječ je stoga o otvorenom, skiciranom govoru koji je pripremljen pažljivo i s poštovanjem, ali i s određenom zabrinutošću za današnje mlade.

Okvir koji se pojavljuje stoga se usredotočuje na život mladih s obzirom na sutra. U tom smislu »identitet« i »budućnost« tih mladih ostaju prvotno zanimanje tog tra-

* Naslov izvornika: *Giovani d'oggi e disponibilità al vangelo. Paradossi per una nuova possibilità educativa*, u: »La rivista del clero italiano« 86(2005)1, 6-23.

ženja i dobro se povezuju s potrebom da se ostvari jedinstveno »stvaranje i promicanje projekata«. To sučeljavanje osvjetljava znakovite razlike između današnjih mladih, koji većinom ovise o osobnoj povijesti i o konkretnom životnom okruženju, ali ističe i zajedničke vidove koji tvore temeljna obilježja mladog čovjeka, u kojima je u pitanju odnos između njihova identiteta i njihove budućnosti.

Pitanje se može oblikovati na koncentričan način, pri čemu *identitet* mora reći nešto s obzirom na *projekt*, a praktična uporabljivost *projekta* (pastoralnog također) vrlo mnogo ovisi o procesima *identifikacije*. Može li se reći »ovi mladi«, znajući tko su, što žele biti? Ili pak: želeći neki način postojanja, što su konkretno? Stoga pitanje »Na kakvo smo stvaranje projekata stvarno sposobni za te mlade?« već izražava i pokušaj sinteze. Odgovor nas međutim obavezuje na općenitije pitanje: kakav je oblik stvaranja projekata, i s obzirom na poslanje, stvarno moguće za te naraštaje?

Opazaj duge adolescencije

U sljedećih ćemo nekoliko odlomaka navesti znakovit dio određenog rječnika sakupljenog iz *izravnih izričaja* mladenačke radionice. Neposredno samopoimanje jest poimanje tijela koje se mijenja i koje traži. Mnoga su njegova obilježja. Mlad čovjek je: agresivan, u poteškoći, bojažljiv, otvoren, omalovažen, raspoloživ, egoističan. To je subjekt koji se mijenja u komunikaciji s odraslim. Njegovo je znanje često podcijenjeno i nesaslušano; strog je, zaštićen, usredotočen na sebe, krhak, ponosan. Opaža da ga se, naročito u dugoj adolescenciji, drži nepodnošljivim kad radi ono što želi ne osvrćući se na druge; kad nepravedno vrijeđa odrasloga; kad želi imati pravo po svaku cijenu; kad ne dopušta odraslima da ga vole. Umišljen ili laskavac. Duga

adolescencija isključuje odrasloga iz njegova svijeta, napada u najslabijim točkama.

Odrastao je, naprotiv, prema određenom mladenačkom mentalitetu, nepodnošljiv kad daje prednost nekim osobama, prosuđuje privednost, ne razumije stvarne potrebe nekog mladića ili djevojke, ne poštuje vremena i mjesta, ne sluša, ismijava mitove i uvjerenja, ne održava obećanja i nije dosljedan u načelima i pravilima koja ustanovljuje. Za odrasloga, adolescent je uistinu vrijedan poštovanja kad pripovijeda o sebi, kad se ispričava ako je pogriješio, kad je prijazan, kad traži pomoć, kad je samostalan i odgovoran, kad polaže račune, kad pošti sporazume. Adolescent prihvaća odrasloga kad zna slušati iako je umoran, kad se odriče ispitivanja, kad dopušta da se mladi s njim našale, kad se smije zajedno s mladima, kad ostavlja kuću slobodnom i kad radosno prihvaća prijatelje svoje djece.

Iz tih izravnih opažaja proizlazi da je adolescent uvijek opisan i teoretski prikazan u pravcu koji ga vidi na neki način vezanim uz njegovu *nenormalnost*, uz njegovo zastranjenje, uvijek u dinamičkom pravcu njegove *nužne normalizacije*. Slika koju se ima o adolescentu često odgovara slici cilja koji im pridaje svijet promidžbe i koji na neki način sakriva druge dimenzije.

Adolescent i mladi čovjek priopćuju i često raznovrsnošću jezika izražavaju govor i metagovor koje odrastao čovjek često ne poznaje ili ne uzima u obzir. Tako npr. tijelo adolescenta i postupci koje adolescent na njemu vrši predstavljaju određenu zemljopisnu kartu koja nam neprekidno govori o sebi te nas vodi mogućim putevima smisla koje odrastao čovjek često odbija. Ta dimenzija postavlja pitanje i o odnosu odrasloga prema tijelu općenito.

Osim toga, ponekad se čini da suvremeni mladi čovjek trpi i zbog nedostatka uzora uz koje bi *prištao* kao i zbog nedostatka

ka uzora koje bi *osporavao*, uzora u kojima bi se prepoznao i uz njih prionuo. Odatle proizlazi zamršeno stanje i nedostatak očitovanja onih nužnih dijalektičkih dimenzija koje bi trebale predstavljati humus kojim bi se hranila izgradnja novih načina mišljenja i kulturalnih preoblikovanja. Adolescent ujedno na razne načine moli da mu se pomogne u nastojanju da upozna vlastitu subjektivnost i u izgradnji života koji ima smisao. U hodu prema mladosti, mnogi današnji mladi proživljavaju proces rascjepa koji nastaje iz dvojnoga stanja onoga što mladi čovjek jest i onoga što bi trebao biti.

Odrasli općenito misle i daju adolescentima odgovore na svako moguće pitanje, stvarajući opće uvjerenje kako odrastao čovjek ima znanje prema kojemu je u stanju uvijek dati odgovor. Taj vid još više učvršćuje moć koju odrasli ima i koju vrši te mistificira stvaranje fleksibilnijeg i uravnoteženijeg smisla za stvarnost, tj. činjenicu da uvijek ne postoji neposredan i odlučan odgovor.

Osobito važna postaje potreba da se u središte razmišljanja te komunikacijskog i odgojnog postupka stavi zalaganje za izgradnju prvenstva kulture nad tržištem i nad čisto utilitarističkim i mistificirajućim promatranjem komunikacije. Pomoću uvjerljiva govora valja ponovno definirati etičke dimenzije susreta između mladih i odraslih, na kulturalnom polju, a još više u crkvenom okruženju. Valjat će nastojati izgraditi mogućnost susreta s raznolikim govorima, tamo gdje su omogućena iskustva koja promiču i potiču smisao sudjelovanja i pripadnosti skupini, života u zajednici i zajednice općenito. U tom je kontekstu nužno promicati lik odrasloga kao prisutnost koja je sposobna zaštititi pravila više nego ih određivati i nametati.

Postoje neki putevi koje valja otvoriti unutar odgojnog procesa kako bi se svima

bilo lakše orijentirati u tom novom životnom okruženju. To životno okruženje vrtoglavo animiraju audiovizualna sredstva i njihova samodostatnost. Nameće se nova organizacija zadaća u svakodnevnom životu. Svijet odraslih kreće se između novih ponuda i novih zahtjeva. Osim toga, povećava se razina sukobljavanja i konkurencije među vršnjacima; pojavljuju se nova pitanja vezana uz prehranu, uz potrebu za uspjehom, da se bude *trendy*, *in* ili *out*. Postoje mnoga iskustva koja mnogi više ne žive kao što se to činilo prije deset godina: npr. spolnost i slične razlike, mogućnost premještanja i brzine promjena, pušenje, alkohol, »toksične« ovisnosti; pa i odnos između roditelja i djece vrlo se promijenio; nameće se neizbježan sraz s rasnim i kulturalnim razlikama; javlja se određena sumnja u neospornu istinu religije, u vjerodostojnost vrednote učenja, u mogućnost zaposlenja i u smirenu budućnost.

Ipak su mogući neki odgojni zahvati koji sa strane odraslih polaze od promatranja adolescenta i mladog čovjeka u *manje patološkom* ključu. To je mišljenje spremno imati na umu mnogo više činjenicu da se mladi ne nastoje neposredno organizirati prema očekivanim i uobičajenim modelima, bilo u društvu bilo u Crkvi. Jedan od mogućih pravaca za izgradnju odgojnoga puta je ponovni razmještaj *predmeta* i *institucija* koji se bave mladima, tako da postanu moguća i stvarna sredstva za shvaćanje pojave i njezinih mogućnosti, a ne neposredno prinude u ime tradicije i generacijskog ustroja koji više ne postoji. Dovoljno je prisjetiti se kako neki mladi čovjek danas uređuje vrijeme učenja i slobodno vrijeme, s obzirom na prošlost i na njezine ustanove. Taj prerasmještaj valja načiniti pomoću susreta s ustanovama, formacijom, predmetima spoznaje i životom.

*Riječi koje se upotrebljavaju
i ključne pripovijesti*

Izravno slušanje adolescenata i mladih dovodi do bilježenja nekih ključnih riječi (*password*) koje tvore svakodnevni žargon; upravo taj žargon često obuhvaća stvarni opseg mladenačkog svijeta koji se raspršuje. To su riječi koje se pretežno odnose na životna područja: prijateljstvo, interes, spolnost, obitelj, htijenje, politika, sloboda, vulgarnost, sport, glazba, nove tehnologije, religija, mobitel, autoritet, novac, škola, rad, praznici, slobodno vrijeme, motocikl, automobil.

Neposredni pristup je bez sheme, djelomičan je, pretjeran, istinit. Sastoji se od riječi, glagola, psovki, *slenga*. Tražimo prvi, neformalan, transversalan pristup manjine koja se uvećava. Predstavljamo jednostavno nekoliko približnih primjera koji prikazuju određenu mladenačku subjektivnost. Postoji npr. onaj koji je *precizan*, klasični dobro odgojen dječak, obučen u odjeću sa zaštitnim znakom, markom, kojega obitelj materijalno pomaže, lažni pripadnik desnice ili ljevice, integriran u *statusni simbol*, podložan ili nasilan, pretenciozan ili ljubazan, uspješan ili neuspješan. Takav si mladi čovjek može sve priuštiti. Dolazi iz Crkve ili pak uopće ne zna što je to. Postoji i *djevojka iz liceja*, koju sve stvaraju i o kojoj sve pripovijedaju: među djevojkama iz liceja afektivni izrazi i najintimnije stvari baština su sviiju; među njima uvijek postoji lik posrednice, ona koja održava odnose, šalje poruke, promiče susrete; ruši i gradi mostove; postoji i određeni oblik skupne afektivnosti. Postoji zatim i *hvalisavac*: među dječacima uvijek postoji netko tko se ističe; to je netko tko zauzima određeni stav, uvijek pretjeruje, što ne mora nužno biti nešto vulgarnoga, ponekad je to onaj koji je najljepši u skupini, pone-

kad je inteligentan, a ponekad ne. Postoji i dječak *gnjavator*, tj. netko tko uvijek prekida te se to više ne može izdržati; može biti i glup, ili pak netko tko tvrdoglavo nastoji oko nečega bez pristanka drugih, ili pak netko tko je po naravi pretjeran. Postoji i *razbijač*, ili pak postoji *stvar* koja *razbija*, tj. stvar koja je čudesna, vrlo lijepa, stvar koja udara u oči.

Među tim *ključnim riječima*, postoji način postojanja u svijetu, postoji *pretpolitičar* koji prati svakog pojedinca, znao on to ili ne. O istinskom i pravom političkom sadržaju često se ne kaže ništa ili gotovo ništa; u najbolju se ruku iznose koreografski vidovi onoga što se osjeća u krugu, u kući, što je povezano uz male interese, načine i više ili manje inteligentne i više ili manje teške ironije, o ponašanju nekog političara. Ponekad se ima ideja za ili protiv *nekoga*, kao običnog političkog predmeta. Drugom zgodom adolescent dopušta da ga se potiče gotovo do svađe prigodom nekog posebnog događaja. Valja međutim reći kako u zrelijoj mladosti ponekad stvarno postoji nešto što je uzburkano, oprečna stajališta, više tehnike, koje je teže klasificirati pomoću uobičajenih modela, nadasve među mladima koji studiraju pravne i socijalne znanosti i postupno usvajaju sheme za tumačenje koje su više tehničke, a manje pripadaju staroj ideologiji.

U određenom krugu postoji međutim još desnica i ljevice: oni s desnice nazivaju se *gabber* (riječ iz danskoga *slenga* koja označava nešto što se vrlo brzo okreće). To je opća desnica, često obilježena vrlo rasističkim težnjama; desnica u potrazi za identitetom koji je teško definirati, a ujedno i obraniti. Ponekad se čini da je jedino stvarajući sebi neprijatelje moguće ograničiti se, znati dokle se dolazi: ta se težnja upravlja vrednotom novca, *simbolom statusa*, fizičke, izrazito mišićave snage.

Postoji i tradicionalna desnica, koja se rađa na uglovima stadiona i izgrađuje se u raznim sjedištima komiteta; odatle proizlaze vrednote kao što su čast, poštivanje, vjernost (više nekom klubu negoli ženi). Tu se vjernost može braniti sve do batina. Određeni mladenački svijet je toliko rascjepkan da se kojiput dobiva dojam da će, ako se netko ne prikloni tim stvarima, potonuti. Među vrlo mladima ponovno se javlja mit »mačo« muškarca i pojava *mačizma*, s obzirom na djevojku, agresivnu ili poslušnu.

U drugim ambijentima čini se da se ponovno javlja određena društvena ljevica, koja je više društvena nego politička: postoji ljevica takozvanog *punketara* (tal. *punkettone*, izraz potječe od engleske riječi *punk*, a znači *odrpanac*). *Punk* je bio vrlo snažan pokret sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća. Temeljio se na činjenici i na motu *nema budućnosti (no future)*. Sve ono što moramo živjeti moramo učiniti sada i sada izazvati. Sada, jer su sve revolucije propale; *postojimo* jedino *sada i ljuti smo*. *Punk* je sada ljut. Ta se pojava često živi nekako u pozadini, tako da je njezini zagovornici gotovo nisu svjesni. *Punketar* izjavljuje da je anarhičar. Kao što *pripadnik desnice* ima svoju fiksnu ideju u borbi protiv doseljenika izvan Europske unije, tako i *punketar* ima fiksnu ideju o legalizaciji droge.

Postoje osobe, desničari ili ljevičari, tko bi znao, koji potječu iz nižih društvenih slojeva i koji su se obogatili, djeca roditelja koji imaju ili nemaju kulturu, ali imaju novac. Često *punketar* novac dobiva iz baze, iz obitelji, dok *gabber* dolazi iz nižih slojeva ali pronalazi novac, odnekud ga stvara. *Gabber* ima ispeglanu majicu i nosi samo odjeću poznatih proizvođača; cipele koje koštaju 200 i više eura prvo je što se zamjećuje. Cipelica je poput fetiša: ako mi dodir-

neš cipelu, razbit ću ti nos. Često se *punketar* ponaša kao odrpanac, ali je u njemu nešto lažnoga: zapušten, prljav, ne pere kosu, ali nosi intimno rublje poznatih proizvođača koje se mora vidjeti čim počne skidati hlače. Postoje zatim pojedina ugostiteljska mjesta, uređena na najnezamislivijim mjestima, restaurirane šupe i stare stanice. Za druge se organiziraju *happy hours*, sastanci koji sadrže nešto gotovo sveto. Kulturni oblici. Potreba za komunikacijom.

Danas ne odgovara istini identificiranje produljene adolescencije ili fluidne mladosti jednostavno pomoću tih pojava: moglo bi se reći da postoji određena svakodnevna normalnost koja se udaljuje od određenih snažnih doživljaja. Ipak, postoje mnogi mladi koji ta iskustva žive ako ne kao *idealni tip*, barem alternativno privučeni tim područjima djelovanja: približavaju se i udaljuju od tih svjetova, prelaze od crkvene tradicije na izgred snažnih zabava, uživaju i podnose mnogostruku pripadnost raznim svjetovima; ti se svjetovi privlače i odbijaju, a ni s jedne strane ne pružaju puninu i trajanje smisla života.

Djelomično istraživanje: hiphop

U tome smislu neka nam djelomična istraživanja pomažu da shvatimo težnje prema kojima se usmjeruje takozvana *mladenačka normalnost*: riječ je o najvišim točkama koje ponekad, više negoli se čini, dostižu i mlade koji sudjeluju u raznim iskustvima života kršćanske zajednice. Među tim težnjama ukratko ćemo spomenuti samo neke. Posebno je u tom smislu zanimljiv svijet *hiphopa*, složena pojava koja je nastala u Americi sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća.

Hiphop je ulična kultura nastala u Bronxu, poznatoj ozloglašenoj newyorškoj četvrti. Ukratko možemo reći da *hiphop* obuhvaća tri umjetnička oblika: *grafit*, *rap* i *break*

dance. Mladi koji su utjelovili to kulturalno izražavanje živjeli su u siromašnim getima tih četvrti i u biti su osjećali snažnu potrebu za tim da pokažu kako i oni postoje: moto je bio upravo taj – *ja postojim*. Nijekanje samoga sebe bilo je neosobno, *ne postoji*; nisu bili važni nikomu i stoga su željeli da ih se zapazi.

Prva sastavnica je *grafit*: prevladavajuća značajka grafita je *tag*, tj. potpis (*tag* znači etiketa, pločica s imenom). Vlak je mjesto kojemu *tagovci* daju prednost, jer je vlak, koji je noću često parkiran u bezimenom predgrađu, danju u stanju ponijeti poruku u mjesta gdje je čovjek važan, gdje žive bogati; upravo na ona mjesta u kojima *tagovci* nisu važni i u koja ne mogu ići. Ti su mladi pisali svoj *tag* u Bronxu i bili su sigurni da će njihov potpis, njihova virtualna prisutnost, stići na Manhattan. Za njih je bilo važno pogoditi, *razbiti*, nametnuti se. Drugi karakterističan izraz te kulture je riječ *hit*, koja znači *udariti*, *dogoditi se*, *po-godak*; željelo se udariti, pogoditi, nametnuti vlastitu prisutnost i vlastito razmišljanje: moje se ime mora pojaviti. Ti mladi uvijek se kreću u skupini i to je za njih osnovno; svaka skupina ima svoje pokrete, svoj stil: jedan ili dvojica crtaju, drugi čuvaju stražu. Ponekad su vrlo mladi, između petnaest i devetnaest godina. Te pojave, vrlo česte i u Milanu, posebno su proširene u gradovima, predgrađima i zapuštenim mjestima. Što se krije iza te potrebe za potvrđivanjem?

Drugi oblik *hiphopa* je *rap*. *Rap* je oblik umjetnosti i glazbe: ritam i riječi su udarci koji razbijaju, slamaju, slijede jedan za drugim, pogađaju. Glazba, izražavanje, estetski oblici velike agresivnosti koji se nameću; snažno predstavljanje samoga sebe, autobiografske pripovijesti koje valja iskupiti, komadi koji razbijaju. U tome je određen krik: ja sam bolji od drugih, napo-

kon, ja sam najbolji, onaj koji se probio, tako kažu pjesme. »Potrošači« *rapa* uvijek su u pokretu, traže mjesto bez postojanosti, upotrebljavaju *skateboard* i s tom daskom, s tom pločom prelaze, probijaju i bez nasilja nadvladavaju gradske zapreke. Zaposjedaju takozvana *nepostojeća mjesta*¹, gradske hodnike, i tako osvajaju grad koji postaje njihovo mjesto, ničije mjesto. Svi se kreću, oni ga prolaze, drugi odlaze, razdraženi, svi *propuštaju*. Svaki grad sve više postaje *nepostojeće mjesto*. Mjesta su *mjesta prolaza*, a ne funkcionalna mjesta za nečije zadržavanje; upravo stoga su mjesta kojima ti *skatersi* daju prednost stanice, pločnici, stepenice u podzemnoj željeznici, zidici koji služe za razdvajanje prometa, velika skladišta, zračne luke. Iza tih doživljaja nije samo gradski zemljopis, nego vrlo znakovito *antropološko stanje*, pred kojim se još uvijek osjećamo vrlo nesposobni, bez energija i bez sredstava pomoću kojih bismo nešto poduzeli. Pa ipak, ne možemo se praviti kao da ne vidimo. To antropološko stanje je ujedno i pokazatelj i znak koji zahvaća velik broj mladih, pa i onih takozvanih normalnijih: adolescente naših škola i mlade koji potječu iz naše tradicije, a žive na rubovima naših zajednica.

Niti tu se ne zanimamo neposredno za određenu pojavu, koja je više ili manje ograničena, nego za antropološko pitanje koje se iza nje krije: nezadovoljstvo, nemir, selilaštvo, neobičan i tih prosvjed mnogih današnjih mladih i oblici pomoću kojih ga izriču. Ne smijemo misliti samo na izravne izvođače, nego na sve one koji su korisnici tih »proizvoda« i koji udišu njihovo značenje. Uporaba *skatea*, kao i crtanje grafita je tih nasilni, iznenadni, skriveni način osvaja-

¹ Usp. M. AUGÈ, *I non luoghi. Introduzione all'antropologia della surmodernità*, Eleutera, Milano 1992.

janja grada pomoću kojega se jednako tako može pomoći prolazniku ili ga ismijati, pomoći ili napasti staricu. Sa *skateom* se prolazi preko rubnika podzemne željeznice, pomoću crteža se grafitima ispunjavaju tek obnovljene fasade pojedinih zgrada: pogađa se, nasilno se djeluje na tijelo grada. Nameće se vlastito postojanje. Skupina može biti sastavljena od tri ili četiri osobe, pa sve do dvadesetak. Sve što smo nabrojali nastoji se *dobro učiniti: rap, break dance, grafite*. Crtač grafita mora pritom pokazati da je najbolji na svijetu, da zna dobro crtati grafite: riječ je o natjecanju, o sportu.

Na taj se način nameće: namećem svoje postojanje u pjesmi, u svojoj pjesmi kažem tko sam, odakle dolazim, kako govorim, izražavam se u *slengu koji je neshvatljiv* svima osim onima iz moga kruga, iz moje četvrti, mojim prijateljima; *rap* je krik postojanja. Odatle se rodio fenomen *Eminema*, glasovitoga pjevača kojega su kao dječaka u Detroitu svi tukli. U *rapu* je bez okolišanja ispričao svoj život otkada je bio u getu: sad pjeva postupajući vrlo loše prema svakomu tko se nađe pred njim. Kažu: Eminem piše dobro, pobuđuje snažne predodžbe, poetičan je, upotrebljava vrlo lijepe metafore, a ujedno govori i ružne riječi. U Sjedinjenim Američkim Državama postoje katedre koje proučavaju poetiku *hiphopa*. Za mnoge je to ukus koji je vrlo dopadljiv. Pristaše *hiphopa* nose ekstra brojeve, vrlo široke hlače niskog procijepa. Način oblačenja je veličanje uličnoga života. Ničija djeca, oni koji su završili u zatvoru: za njih je zatvor bio mjesto misli, razmišljanja, obraćenja, duhovnog ostvarenja. U zatvoru se oblačila široka odjeća jer im nisu davali odjeću po mjeru, odjeća je morala pristajati svima. Kad su jednoga dana izašli iz zatvora, ti su se mladi dičili time što su bili u zatvori. Bili su ljuti i go-

vorili su kako onaj tko je ljut ponovno osvaja svijet: to je revolucija oslobođenika. Nije to više svijet daleke šezdeset i osme godine; to je nešto posve drugo.

Danas je naša kultura – to je upravo i ono čime se hvale ti mladi – u dragocjeni proizvod i u opću modu pretvorila stvari koje su nekoć bile sirotinjske: tenisičice, trenirku, kapu sa štitnikom. Sve to, napose simbolička vrijednost svega toga, proizlazi iz *hiphopa*. To je autobiografska osveta, određeni oblik razaranja, privatni rat. Više nije riječ o *staroj* revoluciji; sve su one propale. Nije to političko razaranja, riječ je jednostavno o osveti, koja siromahe, često useljenike, preoblikuje u građane s određenim mjestom u društvu.

U sveukupnosti toga stila prisutnosti otkriva se želja za ponovnim podizanjem, za novim izranjanjem na koje nitko nije pripravan. Želi se postati dobar, ali za obostranu potvrdu i priznanje. Htjelo bi se rasti s boljim *tagom*, s izvornijim slovima, s bojama koje još više iznenađuju. Ulazi se u igru u tom natjecanju; usavršava se, razmjenjuju se pisma, stvara se, nameće se. Već kao djeca, a da se to i ne zna, takmiči se, uključuje se, stvaraju se skupine; započinje se od viših razreda osnovne škole, za stolom, pod prozorom, usavršuje se svoj *tag*, crta se prvi jednostavni crtež, uči se, rađa se. Sve je to prešutno složno znanje: razmjenjuje se, sučeljuje se o tome kako se oblačiti, što raditi, kako izaći. U nekim se školama započinje već od sedmog razreda.

Razvija se *liturgija mobitela* i videomobitela. Ako ti neka djevojka pošalje poruku, moraš odmah odgovoriti, inače znači da ne misliš na nju; posvuda poruke. Poruke s jedne na drugu stranu razreda za vrijeme školskog sata, poruke s jednog u drugi dio autobusa na školskom izletu, poruke u vlaku s jednog na drugi kraj vagona. Zatim je tu besplatni prijateljski poziv: prije

izlaska iz kuće, prije spavanja. Ponekad se razmjenjuju desetine poruka u jednom poslije-podnevu, gdje god se nalazili: više ne postoji pojam mjesta, mobitel ga je neutralizirao. Uvijek si prisutan kao što si i uvijek odsutan, na tisuću mjesta istovremeno; prije nego te pitaju kako si, pitaju te gdje si.

Nastaju i u kratko se vrijeme gube nova mjesta pripadnosti i autonomije, uporabe i izdvojenosti iz prevladavajućeg sustava: uključeni i izdvojeni u mjestu, posredstvom uporabe i slušanja *glazbe u slušalicama* i zauzimanja područja izvan područja, ne više staro avangardno zauzimanje, nego ograničavanje mjesta koje je obilježje *raves* slavlja (*rave* znači *buncanje*, *bučno veselje*). Nije to više poput želje iz šezdeset osme kad se htjelo promijeniti svijet u vremenu, nego osiguravanje prostora, vlastita pričuva koju valja živjeti sada u kratkom i iscrpnom vremenu jednoga dana i dvije noći, s dokraja upaljenim svjetlima i glazbom, u starim napuštenim tvornicama, u šumama koje su preostale na prilazima gradu, na otocima metropola.

Ideja je jasna: nema više *revolucije*, ali postoji *taz* (*temporarily autonomous zone*, privremeno autonomno područje). Revolucija je propala, vratili smo se u krletku, područje ne postoji, ne može biti jednostavno, nužno je izbrazdano. Ne valja se više zavaravati da se stvara povijest, nužno je odmah stvarati utopijske trenutke u ograničenom prostoru. Sve ono što je strano sustavu, ali se ostvaruje u prostoru i u određenom vremenu je *taz* (prema izričaju Hakima Beya). Osim toga, uz *taz*, postoji i *paz* (*permanently autonomous zone*, trajno autonomno područje): to su tzv. komune, u kojima je *slavlje* zamišljeno kao politički, a ne kao religiozni trenutak, kao *horizontalni*, a ne vertikalni trenutak. To je slavlje bez pozornice, bez oltara: svi su jednaki. Postoji osim toga i *zakonito* i *nezakonito*

slavlje. Slavlje se shvaća kao politička umjetnost. Sve se to nažalost ubrzo povezuje s nedostatkom korijena, identiteta i budućnosti. Sve je prepušteno spontanom, svakodnevno nepredvidivom obnavljanju. I ljubav i odnos para.

Tu pojavu ne treba generalizirati, ali je ona očiti pokazatelj određene težnje ili bolje rečeno određene zbunjenosti i nelagode koja se povećava. To je simbolička povijest koju valja promatrati: ona postavlja ozbiljna pitanja odraslima, a jednako tako i kršćanskoj zajednici. Često je riječ o tome da valja zamijetiti s koliko napora ta djeca, adolescenti i mladi, nastoje pronaći svoj identitet, odjeću koja im pristaje. Tu se krije i antropološka i odgojna zanimljivost tih pojava. Pronaći, stvoriti, iznova stvoriti, zadržati, nametnuti vlastiti identitet koji je na svoj način povrijeđen, ponižen, odbačen u stranu, kažnjen, zapostavljen. Taj teški *identitet* valja posebno povezati s perspektivom *budućnosti*, bila ona moguća ili ne.

Očaranost svijetom

Ta adolescentska i mladenačka pojava otkriva skrivenu podsvijest u kojoj se često krije *strah*. To je patnja i prešutni prosvjed onoga tko sumnja da nema budućnosti. *No future*. Nema budućnosti. Velike ideologije su izgubljene, raspuštene, nestale u ničemu. Komunistički je propao, bolje budućnosti više nema, nema više ideje za provođenje neke revolucije. Postoji *očaranost*: propada klasični (kršćanski i nekršćanski) religiozni govor; postoji samo novi duhovni govor, *nova religiozna kondenzacija*, više ili manje zaogrnuti vjerojatnim katolicizmom ili nečim drugim; religiozna kondenzacija koju često ne uspijevamo uhvatiti, jer uviđamo da je neosjetljiva na dogmu. I s obzirom na nove tehnologije više ne postoji draž sreće. Takozvani *normalni* dječak

zna da napredni tehnološki proizvod ne potiče više želje, nego samo služi za smještanje u *statusni simbol*. To je samo narkotik uživanja. Nije to ono što ulijeva povjerenje u budućnost, to mi neće donijeti sreću. Čini me nekim, ali me ne usrećuje.

Mladi traže puteve svoga identiteta: znaju da me po posuvremenjenom korištenju tehnologija komuniciranja osobe drugačije promatraju, cijene me, poštuju, gledaju me, čine da živim, ali me ne usrećuju. Doista, automobil mi donosi prestiž: metalni naplaci kotača, krila, spojler, plava svjetla; mobitel uključuje u skupinu, umrežuje me, postajem tražen, postajem netko. Sa trinaest godina svi posjeduju mobitel, onaj tko ga nema postupno biva isključen.

Propao je i onaj osjećaj povjerenja u budućnost, tipičan za osamdesete godine dvadesetoga stoljeća, obilježen isticanjem muškarca i žene uspjelih u zvanju, *yuppies*. Ne postoji više ni mladi čovjek iz *new economy* devedesetih godina. Danas onaj tko je diplomirao ima deset tisuća profesija, tj. zapravo nijednu. Upisuje se u tečajeve za master, 12 mastera, tečajeve formacije. Sve su to neprikladna sredstva za trajno traženje identiteta. Pojedinaac mora znati iznova se uključiti, biti u tijeku, prilagoditi se okruženju. Svi smo *brain workers*, mozgovni radnici. Svi privremeni. Svi smo suradnici na deset različitih mjesta.

Kažu da sada ni promidžbena avangarda više ne ističe ideju budućeg blagostanja i sreće. Svakako ćemo nastaviti kupovati najnoviji model mobitela, ali znamo da nas to neće usrećiti. To nam jamči određenu pripadnost, veći ugled, nužno komuniciranje kako ne bismo bili frustrirani i osamljeni, ali i promidžba mora tražiti nove puteve. Posljednje težnje ne obećavaju sreću, nego pružaju snagu i oblike očaranosti, naglašavaju potrebu za određenim društvenim priznanjem, određenim mjestom, jer

te prijatelji inače više ne gledaju. Danas je važno imati *think-tank* (*think* znači misao; *tank* znači tenk, borbeno vozilo), tj. mogućnost sudjelovanja za *radnim stolom* među osobama koje misle, koje nešto znače, nešto ostvaruju, iako za tebe taj posao možda nije ni plaćen. Sve to zahvaća posebice mlade iz višega društva ili gimnazijalce koji zatim postaju studenti, s osiguranim materijalnim sredstvima.

Mladi iz nižih slojeva vide pomanjkanje budućnosti, *no future*, pretežno u činjenici što im se čini da se njihov život zaustavlja u trenutku kad počnu raditi. Kad se počne raditi, više se ne izlazi s prijateljima: tada se ima djevojku, izlazi se s njom; nedjeljom se ne radi ništa, a nakon toga se čovjek vraća na posao. Prevladava ideja: kad počnem raditi, moj će se život zaustaviti. Nema inteligentne, hirovite, genijalne budućnosti. Nije istina, kao što se nekoć govorilo, da mladi teže za osrednjom sigurnošću. Mnogo bi puta htjeli ići naprijed, ali znaju da neće poći; tužno promatraju svoje roditelje koji čitav život rade i zatim odlaze u mirovinu.

Iz takvih misli kasnije proizlaze svjesni i nesvjesni stavovi: ako se moj život zapravo sastoji od ovih nekoliko godina adolescencije i mladosti, onda ga trebam apsolutno iskoristiti. Odatle kao posljedica proizlazi postupno, uostalom bolno, osporavanje, *opća netolerancija* i vrlo često *pomanjkanje pravila*. To je kraljevstvo a-nomije i, kao posljedica, ispražnjenje autoriteta. To je posljedica nezadovoljstva, a u nekim slučajevima dovodi i do naknadnog cijenjenja snažnog autoriteta, koji vrše drugi, nad njima mladima također.

Danas između roditelja i djece postoji mnogo manje pravila, postoji zbrka uloga, ucjena i obostranih strahova, nedostatak povezanosti. Odnos između roditelja i djece temelji se više na obostranoj spontanoj

afektivnosti negoli na točnom određivanju pojedinih točaka; tako se događa da ni roditelji ni djeca ne izlaze iz adolescencije. Prva posljedica je određeni oblik *implozije* kod djece. Budući da nema jasnih pravila, u društvu i u obitelji, ne može se prestupati upotpunjujući se posljedično između pogreške i kazne, u prijelazu stvarnog dozrijevanja; naprotiv, budući da se ne ogleđa s *kaznjenim prijestupom*, nema suprotnosti, nema neprijatelja, dolazi do implozije, zatvaranja u samoga sebe, ne ostvaruje se nadvladavanje nasilja. Na tome bi putu bio potreban autoritet koji bi bio sposoban postaviti propise. Ne cijeni se slab autoritet. Mladi postaju nasilni i netolerantni.

U tom kontekstu djeca odrastaju sa slabom autonomijom i postaju nesposobna upravljati samima sobom. *Roditelji su vječne i neposredne sluge*. Djeca galame na vlastitu majku, psuju je. Tako se uspostavlja *lažna autonomija*, koja je samo *estetska*, ali nije realna. Djeca ne uče postati veliki: ni tako nema budućnosti. Doista, slaba je želja postati veliki. Ne poštuju se vlastiti roditelji. S druge strane, roditelji se često *ne odvajaju* od djece: roditelji tri puta tijekom jutra za vrijeme škole zovu djecu na mobilni telefon; roditelji žele biti sigurni prije negoli će djeca ući u žičaru na školskom izletu, a nakon što su izašla iz žičare, opet telefoniraju. Roditelji su neosporni sluge svoje djece. Pomanjkanje propisa u duljem vremenskom razdoblju nerijetko dovodi do prikrivenih ili očitih depresija. Djeca udaraju šakom u školsko staklo u učionici, nanose si bol, umiru od zatvaranja u same sebe, iako – kao što i sami kažu – imaju *vulkan u trbuhu*.

Religiozno obzorje i pitanje smisla

U nekim okruženjima produžene adolescencije tradicionalna crkvena religija u biti se uobličuje kao nešto nevažno i do-

sadno. I u školi ponekad radije govore o svojim egzistencijalnim problemima profesorima humanističkih predmeta negoli vjeronučitelju. Često im se čini da institucionalna religija uvijek govori jedno te isto. Ponekad prevladava egzotični osjećaj radoznalosti, gotovo kao neka vrsta napora da se nastavi dalje nakon katekizma za krizmanike. Ponekad je riječ o pokušaju ismišljanja oratorija, katekizma, svećenika, časne sestre. Pritom pričaju nešto vrlo smiješno ili pak neozbiljno ili jednostavno izazivaju. Mnogi učenici katoličkih škola ne pohađaju institucionalne crkvene prostore, kao što je npr. župa. Ponekad s obzirom na religiju zamjećuju više moralistička negoli duhovna poimanja; gotovo da više uopće ne misle na vjeru kao na neki oblik *antropološkog poboljšanja*.

Za neke pristup religiji ponekad postaje stvar radoznalosti za neka rubna pitanja; ali pitanje smisla ostaje slabo i nije posredovano nekim znakovitim odnosom. Teško dozvoljavaju da ih se dovede do etičkog traženja konačnoga smisla. Nije to ni u kom slučaju napad glumljenog ili uvjerenog ateizma: često psuju a da toga nisu svjesni i uopće to ne zamjećuju. S druge strane međutim, ti isti mladi primjećuju da su *oratoriji ostali jedina rijetka mjesta koja su slobodna* i izvan komercijalne logike; mjesta gdje je još moguće određeno okupljanje i neki projekt.

U drugim okolnostima zamjećuje se religiozna potreba za snažnim oblicima, koji često nisu povezani s transcendencijom ili Božjom opstojnošću, nego jednostavno s takozvanom *novom duhovnošću*; snažne stvari nešto pokreću. Netko kaže: ako se želim nametnuti, ili pišem na zidu ili uđem u neki pokret. Ili se pak netko probudi samo kad se govori o križu koji je obješen na zid u toj prostoriji. Pred njime, netko iznenada postaje katolikom, a netko drugi

univerzalist: oboje bez obzira na vjeru. To je potreba za snažnim identitetom i sigurnošću, više negoli potreba da se izrazi religiozna vjera.

Sa sve izraženijim ispražnjenjem *pitanja smisla* postupno je oslabio *ustroj želje*. Slabljenje želje izražava se neposredno u takozvanom sindromu *otežane pažnje*, te pojedinca malo-pomalo potiče na preuranjeno zadovoljavanje potreba, napose onih tjelesnih, koje se tretiraju kao da su *vrednote za razmjenu*: pojavljuje se kult *spolnosti i novca*.

Među najmladima je *poteškoća u vezi s pozornošću* posljedica brojnih »ulazaka« (input): prevelik broj sublimalnih poruka posebice sa strane promidžbe; pojedinac ne uspijeva biti miran i preplavljen je mnogim stvarima; škola više ne uspijeva poučavati i teško je moguće održati frontalnu nastavu. Uspijeva rad u malim skupinama, može se izdržati najviše dvadeset minuta, podnose se kratke poruke, jedna za drugom, bez pamćenja, unaprijed oblikovane, kao da je sve to neki veliki *play station*.

Kako se raste, očaranost gotovo da postaje odbijanje religioznoga, a *spolnost* gotovo da postaje nova mistika. Na početku su mladi znatizeljni, a odmah nakon toga postaju vrlo slobodni. Pretjerujući s obzirom na osobne doživljaje nastavnika ili odraslih općenito, već se od adolescencije i bez prijekora iznose stvari koje se čuju i vide, svodeći ih uvijek na čistu normalnost. I prijestup je često, u pričanju, najnormalnija stvar. O tome se mnogo govori, ponekad su pritom nesigurni, drugi put lažno sigurni. Priča je često površna, teško se očituje u dubinu.

Napokon *novac*: upravo novac postaje oblik najpotvrđenije autonomije; onaj tko ga ima, upotrebljava ga, često bez stida; onaj tko ga nema, nema ga, beznadno. Praznici i odjeća. Često su mladi vezani na

roditelje zbog novca. Ono što roditelji imaju, to i daju. Od adolescencije se stvara mit da čovjek uvijek ima u džepu 50 eura, jednostavno zato da bi se trošilo. Sve do kojeg ekstremnog slučaja: prodaju se stvari iz kuće zato da bi se imalo novaca, ili se ispod cijene prodaje neki sestrin odjevni predmet, ili se krađe u skupini. Odjeća ima *statusni simbol*. To je pitanje društvene pripadnosti. Netko mi kaže: radije se odričem hrane da bih si kupio nešto što ću obući. Nemaju poimanje o vrijednosti novca. Tek kad započnu raditi, počnu razumijevati. Obično je to poslije dvadesete godine. Prije se nerijetko moglo čuti: bez *Nike* tenisica djevojke me ne gledaju, a u *Pandi* me ne smiju vidjeti.

Pa ipak, postoji raspoloživost za evanđelje

Na kraju ovoga priloga, bilo bi pogrešno prepustiti se popuštanju ili pesimizmu. Naprotiv, htio bih reći kako je, ne kao alternativa tradicionalnom kontekstu, nego upravo ovdje moguće pokazati mjesta, situacije i osobe koji očituju novu i *izvanrednu raspoloživost za evanđelje*, radosnu vijest blaženstva i spasenja. Kod tih mladih ima mnogo usamljenosti, ali je među njima skriveno i izvanredno bogatstvo koje traži nove puteve. Novi put je prijedlog *životnih oblika* koji će znati utjeloviti radikalnost evanđelja. Evanđelje svakako treba pripovijedati pomoću *znakovitih odnosa i ustrajnih prisutnosti*. Put kojim treba ići postoji, ali nedostaju ljudi i odgojitelji. Nedostaju osobe koje će biti dulje vremena s njima, kao što su to činili sveci i velikani ljubavi prošlih stoljeća.

Odgojni odnos nalazi se pred nevjerojatnim nerazmjerom; susreće naime decenrirani i pluralistički društveni kontekst, koji je siromašan velikim humanizirajućim pripovijestima i lažac u obećavanju onoga

što ne uspijeva održati (posao i ljubav). Osim toga, mladi se teško uključuju u odraslu građansku i crkvenu stvarnost. Ono što za njih na kraju postaje normativnim jest *društvena kontrola*, tj. ono što stvara usmjerenje. Odgojni odnos susreće djecu i mlade s vrlo slabim identitetom i ne provodi se u skladno povezanim projektima koji obuhvaćaju sveukupno postojanje, nego je povjeren pojedinačnom okupljanju međusobno ujedinjenih dijelova (škola, posao, prijateljstva, želje) bez duše i bez razloga za ustrajnost.

Put novih naraštaja ne uključuje se lakše pomoću paradigmi crkvenog determinizma ili previše uobičajenih i već istrošenih postupaka. Oblikovanje zrelog identiteta neke mlade osobe više se ne može promatrati jednostavno kao proces uključivanja u kršćansku zajednicu. Danas je dozrijevanje mladog čovjeka mnogo više povjerenjeno njegovoj isključivoj odluci i proročkoj snazi kršćanske poruke. Ako nema nikoga, mladi čovjek se gubi. Ako nema nikoga s kim bi bio, s kim bi pričao, jeo, živio (počevši od obitelji), osobnost mladog čovjek ostaje rascjepkana, on ima mučni *osjećaj otuđenosti* od crkvene tradicije te se na kraju počne povjeravati uporištima većine koja ulijeva povjerenje.

Nestajanje kulturalno jedinstvenoga velikog etičkog i religioznog pripovijedanja

kao što je ono katoličko, nezaustavljiva očaranost svijetom i sukob tumačenja još više doprinose tomu da se mladi nalaze u neprilagođenim prostorima i u neizbježnim sukobima. Stoga valja stvarati kulturu, i to više kulturu odnosa nego kulturu moći ili slike. Poteškoće u vezi s uključivanjem potiču mladoga u neposrednost svakodnevice i na mučni zadatak pridavanja smisla, smještajući se u nove i fleksibilne oblike prilagođavanja. Sve te društvene koordinate znatno utječu na konfiguraciju i uspostavljanje odgojnoga puta. Mladi čovjek je na kraju prilično neodlučan, ali ipak se želi široko otvoriti budućnosti.

Ta kulturalna, društvena i religiozna složenost učinila je nesigurnijom suglasnost o odgojnim putevima i usporila procese identifikacije. Danas nije lako postati ili nastaviti biti kršćanin. Nekadašnja kulturalna pomoć, pa makar to bilo i lažno potpomaganje, više ne postoji. Nužno je ponovno pripovijedati i zajedno živjeti evanđelje posredstvom odgojnih odnosa stvarnog praćenja i konkretnog suživota u umjerenosti, radu i molitvi. Potrebne su *mladenačke zajednice* koje žive po evanđelju.²

² S. PAGANI, *Crescere nella fede. I giovani e la vita comune*, u: »Il Regno. Attualità«, 15 listopada 2004, br. 18, str. 638-650.